

**Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τη διαπολιτισμική μάθηση
στη βασική εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών**

E M I L

**Η διαπολιτισμική δεξιότητα για τους εκπαιδευτικούς
της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης**

Ασκήσεις

Το πρόγραμμα αυτό έχει χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του Σωκράτης/Κομένιος 2.1.

Την πρωτοβουλία για την ανάπτυξη του προγράμματος είχε το Ινστιτούτο Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας του Λουδοβίκειου Πανεπιστημίου Μονάχου της Γερμανίας.

Άγκυρα, Μπρίστολ, Μόναχο, Σόφια, Θεσσαλονίκη 2006

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος / 4

Κατάλογος επαφών / 5

Εισαγωγή / 6

Ασκήσεις / 9

1. Η παρουσίαση / 9
2. Παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις / 10
3. Παραβιάζοντας τον κανόνα / 12
4. Εικόνες του ανοίκειου-ξένου/ 13
5. Ποιος είμαι εγώ; / 14
6. Τέσσερα αυτιά / 15
7. Το παγκάκι / 16
8. Φωτογραφίες / 17
9. Το παιχνίδι με την μπάλα / 18
10. Ποιος είναι αυτός; / 19
11. Κοινωνικά πορτραίτα / 20
12. Το αντικείμενό μου / 21
13. Η απογοήτευση / 22
14. Δύο συνταγές / 23
15. Εκπαιδευτικοί και μαθητές / 24
16. Εντοπισμός εθνοκεντρισμού / 26
17. Ο κύκλος / 27
18. Κοιτάζω με ακρίβεια / 28
19. Ο αρχηγός της εκδρομής μου / 29
20. Διαφορετικές προοπτικές / 30

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία για τους εκπαιδευτικούς / 31

Πρόλογος

Αυτός ο Οδηγός γράφτηκε για να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να εξοικειώσει τους μαθητές του με τις πολιτισμικές διαφορές μέσα από έναν παιγνιώδη τρόπο. Αυτό το καθήκον καθίσταται, ιδιαίτερα σήμερα, επιτακτικό στο βαθμό που η πολιτισμική ποικιλία (πολυπολιτισμικότητα) ανάγεται σε ένα βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών. Όμως, αν άνθρωποι που διαφέρουν μεταξύ τους σε σημαντικά ζητήματα, είτε επειδή το θέλουν οι ίδιοι είτε επειδή τους επιβάλλεται, σχετίζονται μεταξύ τους, τότε είναι υποχρεωμένοι να είναι ανεκτικοί ο ένας απέναντι στον άλλο. Η απαίτηση για ανεκτικότητα προϋποθέτει ως πρώτο βήμα την αναγνώριση των διαφορών και της σημασίας τους. Αυτές δεν πρέπει ούτε να οξυνθούν ούτε να παραμεριστούν αλλά να παραμείνουν σε ένα επίπεδο ανοχής και αποδοχής από όλους τους συμμετέχοντες. Το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Σχολείο είναι οι πρώτοι δημόσιοι θεσμοί στη ζωή ενός παιδιού, στους οποίους έχει την ευκαιρία να μάθει να ζει και να (δια)χειρίζεται την πολιτισμική ετερότητα. Ο Οδηγός αυτός φιλοδοξεί να αποτελέσει μια μικρή βοήθεια για τη δύσκολη δουλειά των παιδαγωγών που ακροβατούν ανάμεσα στην αποδοχή και την απόρριψη της διαφοράς.

Πρόκειται για ένα απόσπασμα από το Εγχειρίδιο «Η διαπολιτισμική δεξιότητα για τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης» προσαρμοσμένο στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της βαθμίδας αυτής, το οποίο προέκυψε ως προϊόν του προγράμματος «EMIL- Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τη διαπολιτισμική μάθηση στη βασική εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών». Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του Σωκράτης/ Κομένιος 2.1. Η διάρκειά του ήταν από το Νοέμβριο του 2004 έως τον Οκτώβριο του 2006. Και τα δύο προϊόντα του προγράμματος, το Εγχειρίδιο και ο Οδηγός, προϋποθέτουν πως η διαπολιτισμική δεξιότητα θα καταστεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μια δεξιότητα-κλειδί για τη Σχολική Παιδαγωγική. Και τα δύο έχουν ως στόχο να υποστηρίξουν τόσο τους υπονήφιους όσο και τους μάχιμους εκπαιδευτικούς κατά τη διδασκαλία τους σε τάξεις πολυπολιτισμικές.

Τα περιεχόμενα του Εγχειριδίου αλλά και του Οδηγού τα επεξεργάστηκαν οι εταίροι του προγράμματος από τη Βουλγαρία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, τη Μεγάλη Βρετανία και την Τουρκία: Gönül Akcamete, Ana Dimova, Rebecca Fong, Penelope Harnett, Asker Kartari, Αναστασία Κεσίδου, Plamen Makariev, Βασιλική Παπαδοπούλου και Juliana Roth. Την ευθύνη για την τελική επεξεργασία και σύνταξη των κειμένων την είχε η Juliana Roth. Περισσότερες πληροφορίες για τους εταίρους τους προγράμματος μπορεί κανείς να βρει στην ιστοσελίδα του προγράμματος www.emil.ikk.lmu.de. Μέσω αυτής της σελίδας μάλιστα θα είναι διαθέσιμα σε ηλεκτρονική μορφή από τον Οκτώβριο του 2006 τα περιεχόμενα τόσο του Εγχειριδίου όσο και του Οδηγού. Θα είναι, επίσης, διαθέσιμα σε έντυπη μορφή από τους εταίρους του προγράμματος.

Όλοι οι εταίροι εργάστηκαν με μεγάλη προσήλωση και χαρά κατά την επεξεργασία τόσο του Εγχειριδίου όσο και του Οδηγού. Ελπίζουμε πως η δουλειά μας αυτή θα αναγνωρισθεί και ευχόμαστε κάθε επιτυχία σε όσους πρόκειται να χρησιμοποιήσουν τον Οδηγό.

Μόναχο, Ιούνιος 2006

Κατάλογος επαφών

Prof. Dr. Gönül Akcamete
Πανεπιστήμιο Άγκυρας
Άγκυρα, Τουρκία
E-Mail: akcamete@education.ankara.edu.tr

Prof. Dr. Ana Dimova
Πανεπιστήμιο Σούμεν Konstantin Preslavski
Σούμεν, Βουλγαρία
E-Mail: anadimova@shu-bg.net

Ms. Rebecca Fong
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αγγλίας
Μπρίστολ, Μεγάλη Βρετανία
E-Mail: Rebecca.Fong@uwe.ac.uk

Dr. Penelope Harnett
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αγγλίας
Μπρίστολ, Μεγάλη Βρετανία
E-Mail: Penelope.Harnett@uwe.ac.uk

Prof. Dr. Asker Kartari
Πανεπιστήμιο Άγκυρας
Άγκυρα, Τουρκία
E-Mail: Asker.Kartari@media.ankara.edu.tr

Dr. Αναστασία Κεσίδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
E-Mail: akesidou@edlit.auth.gr

Dr. Plamen Makariev
Πανεπιστήμιο Σόφιας Kliment Ohridski
Σόφια, Βουλγαρία
E-Mail: makariev@abv.bg

Dr. Βασιλική Παπαδοπούλου
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Φλώρινα, Ελλάδα
E-Mail: vrapa@uowm.gr

Dr. Juliana Roth
Λουδοβίκειο Πανεπιστήμιο Μονάχου
Μόναχο, Γερμανία
E-Mail: J.Roth@lrz.uni-muenchen.de

Εισαγωγή

Οι ασκήσεις που περιλαμβάνονται σε αυτόν τον Οδηγό αναφέρονται σε διαφορετικά θέματα από το ευρύ φάσμα της «διαπολιτισμικής μάθησης». Λεπτομερείς αναφορές σε αυτά τα θέματα υπάρχουν στο Εγχειρίδιο «Η διαπολιτισμική δεξιότητα για τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης». Οι ασκήσεις παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί κανείς να τις κατανοήσει και να τις χρησιμοποιήσει χωρίς να χρειάζεται να ανατρέξει στη θεωρητική τους θεμελίωση. Χωρίς να τονίζουν τις πολιτισμικές διαφορές και να τις προϋποθέτουν ως σταθερά μεγέθη, οι ασκήσεις στοχεύουν να αναπτύξουν την αυτοδυναμία των μαθητών σε κριτική σκέψη και αναστοχασμό. Οι εθνικοί προσδιορισμοί σκόπιμα αποφεύχθηκαν, για να μπορούν οι μαθητές να προσανατολίζονται ατομικά σε συνθήκες επικοινωνίας και να «τοποθετούνται» προσωπικά ανάμεσα στο οικείο και το ξένο.

Κάθε επεξεργασία του θέματος «πολιτισμός» συνιστά συγχρόνως και μια αναφορά στην πολιτισμική ξενικότητα. «Ο πολιτισμός στην ευρεία του έννοια είναι αυτός που σε καθιστά ξένο, όταν έχεις φύγει μακριά από το σπίτι σου» σύμφωνα με ένα γνωστό ορισμό του πολιτισμού. Αυτό σημαίνει ξεκάθαρα δύο πράγματα. Πρώτον, ότι η ξενικότητα δεν είναι μια ιδιότητα αλλά μια σχέση. Η ξενικότητα δεν υφίσταται ποτέ από μόνη της, αλλά προϋποθέτει πάντοτε έναν Άλλο που θεωρεί ως ξένο αυτόν που είναι απέναντί του. Από αυτό συνάγεται κατά δεύτερο λόγο ότι η αναγνώριση της ξενικότητας στρέφει τη ματιά του παρατηρητή αναγκαστικά και στον οικείο πολιτισμό. Η ευαισθητοποίηση για τον οικείο πολιτισμό, ένας σημαντικός στόχος στη διαδικασία ανάπτυξης της διαπολιτισμικής δεξιότητας, δεν είναι δυνατή χωρίς το καθρέφτισμά μας μέσα από την ξένη ματιά.

Η ξενικότητα, λοιπόν, στηρίζεται στην αμοιβαιότητα. Τρέφεται από την αντίθεση ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι» και κάθε φορά που κατονομάζουμε το ξένο στην ουσία αποφαινόμαστε- με πλάγιο έστω τρόπο- και για το οικείο. Στην πραγματικότητα, όμως, μόνο ελάχιστοι συνειδητοποιούν ότι κάθε φορά που ορίζουν κάτι ως ξένο, αποφαινόνται συγχρόνως και για τον ίδιο τους τον εαυτό. Γιατί αυτή η αίσθηση του ξένου προκύπτει από τις περισσότερες φορές υποσυνείδητη- σύγκριση που κάνουμε με την οικεία συμπεριφορά και τη διάσταση προς αυτή που διαπιστώνουμε. Αν αλλάξει η βάση της σύγκρισης, τότε θα αλλάξει και το αίσθημα του ξένου. Η γνώση πως το αίσθημα της ξενικότητας είναι σχετικό αποτελεί μια σημαντική βοήθεια στη διαδικασία της διαπολιτισμικής μάθησης: Ο εκπαιδευόμενος μπορεί να αξιοποιήσει κάθε διαπίστωση της διαφορετικότητας, για να θέσει υπό έλεγχο το δικό του πλέγμα προσδοκιών και κατηγοριοποιήσεων, το οποίο συνήθως ενεργοποιείται αυτόματα.

Το γεγονός ότι η σχέση ανάμεσα στο Οικείο και το Ξένο είναι συμπληρωματική μας βοηθάει να καταλάβουμε, γιατί η συναναστροφή με το ξένο μπορεί να είναι συναισθηματικά φορτισμένη και «επιβαρυντική»: προϋποθέτει την ετοιμότητα να αμφισβητήσει κάποιος όχι μόνο την οικεία καθημερινότητα αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό. Η ξένη ματιά μας πονάει: ήδη το να αφεθεί κανείς σε μια ματιά που προέρχεται από το Ξένο, απαιτεί προσωπική υπέρβαση και συναισθηματικό έλεγχο. Αυτό εξηγεί, γιατί η οργανωμένη εκμάθηση και ανάπτυξη της διαπολιτισμικής δεξιότητας στην ενήλικη ζωή-διαφορετικά από ό,τι στα παιδιά που συμβαίνει με έναν αυθόρμητο και διαισθητικό τρόπο- είναι για τους περισσότερους εκπαιδευόμενους μια διαδικασία αγχογόνος που απαιτεί ιδιαίτερα ψυχικά αποθέματα. Αυτό πρέπει να το λαμβάνουν υπόψη τους δάσκαλοι και εκπαιδευτές στο χώρο της διαπολιτισμικότητας, τόσο από άποψη ηθικής όσο και επαγγελματικής ευθύνης.

Η ξενικότητα εξυπηρετεί μια ψυχική λειτουργία: μας βοηθάει να διακρίνουμε ανάμεσα στο «μέσα» και το «έξω» (Ingroup και Outgroup), ανάμεσα στον κόσμο του Οικείου, όπου νιώθουμε ότι ανήκουμε, και τον διαφορετικό, άγνωστο κόσμο του Ξένου που βρίσκεται πέρα από εμάς. Αυτήν τη διαπίστωση δύσκολα μπορεί κανείς να την αμφισβητήσει, ακόμη και αν δεν ακούγεται οπωσδήποτε «πολιτικώς ορθή». Η ακριβής γνώση για το που ανήκει καθένας αποτελεί μια βασική προϋπόθεση για τη συνοχή της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας του καθενός. Από την αντίθεση προς, και τη διάκριση από τον «Άλλο», προκύπτει μια πραγματικότητα τόσο για τους φιλάθλους διαφορετικών ομάδων όσο και για όσους ανήκουν είτε σε διαφορετικές εθνικές ομάδες είτε σε διαφορετικές επιχειρήσεις.

Αναφερόμαστε σε εκείνες τις διαδικασίες της οριοθέτησης και του αποκλεισμού που από ανθρωπολογική άποψη αποτελούν κοινωνικούς μηχανισμούς σταθερότητας. Και οι δύο διαδικασίες συνοδεύουν κάθε διαπολιτισμική αλληλεπίδραση, αν και σε σχέση με το όριο μεταξύ «έσω» και «έξω» η θέση του καθενός μπορεί να αλλάζει συνέχεια. Έτσι, για παράδειγμα ο Βούλγαρος ποδοσφαιριστής μιας γερμανικής ομάδας μπορεί στην προπόνηση να θεωρηθεί ως outsider, γιατί έχει διαφορετικές διατροφικές συνήθειες ή απαιτεί ένα διαφορετικό ημερήσιο προγραμματισμό. Αν όμως η ομάδα του παίζει εναντίον μιας άλλης ξένης ομάδας, τότε γρήγορα μπορεί να γίνει insider, γιατί το όριο ανάμεσα σε «έσω» και «έξω» έχει τώρα αλλάξει και ως ξένος λειτουργεί ο αντίπαλος.

Η παρουσία πολιτισμικής ξενικότητας στο άμεσο καθημερινό μας περιβάλλον ενεργοποιεί συνεχώς διαδικασίες οριοθέτησης και αποκλεισμού. Με αυτήν την έννοια διαπολιτισμικά επαρκής θεωρείται εκείνος που είναι σε θέση να αναγνωρίζει αυτήν την διεγκυστίνδα ανάμεσα στο «έσω» και το «έξω», καθώς και τη δυναμική της συγκρότησης ομάδων, συμμαχιών, αλλά και εκείνος που αναζητά και ψάχνει τις αιτίες για νέες συνομαδώσεις και εξετάζει τις συνέπειές τους για τις αλληλεπιδράσεις των μελών των ομάδων. Με άλλα λόγια: Να μπορεί να παρακολουθήσει τη δυναμική, μέσω της οποίας σηματοδοτείται η ξενικότητα και να την ερμηνεύσει κατάλληλα.

Αν, λοιπόν, η ξενικότητα είναι ένα κοινωνικό και πολιτισμικό φαινόμενο με σοβαρές επιδράσεις που το συναντάμε διαρκώς και παντού, τότε αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντική είναι η ανάπτυξη στρατηγικών για την κατάλληλη διαχείρισή του μέσα στην καθημερινότητα.

Αν συναπαντηθούν το Οικείο και το Ξένο, τότε κάθε πλευρά, καταρχάς, θέλει να αποδείξει την ορθότητά της: ποιο είναι το σωστό «πρωινό»; Ψωμάκια με βούτυρο και μαρμελάδα και καφές φίλτρου, καφές εσπρέσο με κρουασάν, βρασμένο ρύζι με ωμό αυγό, ή απλά ένα φλυτζάνι καφές ή μια κόκα κόλα; Πότε είναι η σωστή ώρα για το «πρωινό»; Το ίδιο, βέβαια, ισχύει όχι μόνο για το «πρωινό» αλλά και για όλα τα γεύματα, και, αν κάποιος είχε την υποχρέωση να ετοιμάσει ένα γεύμα για μια μικτή, πολυπολιτισμική ομάδα, θα έπρεπε πρώτα να σκεφτεί μια στρατηγική για το πώς θα διαχειριστεί σε καθημερινό επίπεδο τις διαφορετικές «ορθότητες». Ενώ, όμως, στην προηγούμενη περίπτωση θα μπορούσε κάποιος να διαχειριστεί τις διαφορετικές «ορθότητες», η διαπραγμάτευση διαφορετικών αξιών ή απόψεων ξεσηκώνει πλήθος αντιδράσεων, όταν δεν συναντά σθεναρή αντίσταση.

Μια επαρκής διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας ξεκινά, όταν έχει αναγνωριστεί η σχετική ισχύς των «ορθοτήτων» και στόχος είναι πλέον μια στρατηγική προσανατολισμένη στην ίδια την πράξη. Προϋπόθεση για αυτό είναι μία κατά το δυνατόν ουδέτερη πρόσληψη των βιωμάτων της ξενικότητας-όπως αυτά έχουν-και η κατανόηση των αφορμών, των συνεπειών αλλά και της ίδιας της ουσίας τους. Στη

διαπολιτισμική μάθηση η ξενικότητα αντιμετωπίζεται ως ένα στρατηγικό μέγεθος που οφείλουμε να το εξετάσουμε και να το διαχειριστούμε. Αυτή η ρεαλιστική διαχείριση της πολιτισμικής ξενικότητας διαφέρει πάρα πολύ από το ευρέως διαδεδομένο μοτίβο της «κατανόησης μεταξύ των λαών», μοτίβο που στηρίζεται στην αξίωση για καθολική ισότητα των ανθρώπων και σκόπιμα αγνοεί τη διαφορά.

Κάποιοι συγγραφείς προτείνουν σήμερα ένα διαφορετικό είδος αντιμετώπισης απέναντι στην ξενικότητα. Έχοντας ως αφετηρία τις βαθιές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στις ευρωπαϊκές κοινωνίες μέσω της μετανάστευσης, αλλά και των τεχνολογιών της επικοινωνίας, συμβουλεύουν από τη μια τη συνειδητοποίηση και από την άλλη την αποδοχή της ξενικότητας. Η εγγύτητα αυτής της άποψης στις τεχνικές της διαπολιτισμικής μάθησης είναι αναμφισβήτητη. Επιφυλάξεις θα μπορούσε κανείς να διατυπώσει για το γεγονός πως, για ορισμένους ανθρώπους, η συνεχής και αδιάλειπτη παρουσία της ξενικότητας, δοκιμάζει τα όρια της συναισθηματικής τους αντοχής. Ιδιαίτερα δύσκολα φαίνεται να βιώνεται η ξενικότητα σε χώρους καθημερινής επαφής και τριβής, όπως στο νηπιαγωγείο, στο σχολείο, στη γειτονιά, στο νοσοκομείο, στο γηροκομείο, στον εργασιακό χώρο.

Ο βαθμός συναισθηματικής φόρτισης μέσω της ξενικότητας εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο κάποιος αντιλαμβάνεται το μέγεθος της πολιτισμικής διαφοράς ή απόστασης. Δεν υπάρχουν, βέβαια, μέθοδοι για να μετρηθεί με αντικειμενικό τρόπο η πολιτισμική διαφορά, ωστόσο καθένας κατά κάποιο τρόπο γνωρίζει πως η διαφορά ανάμεσα στους Γάλλους και τους Κινέζους μαθητές είναι μεγαλύτερη από ό,τι η διαφορά ανάμεσα στους Γερμανούς και τους Ολλανδούς μαθητές. Πρόκειται για μια υποκειμενική συναισθηματική απόσταση ανάμεσα σε μέλη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, οι οποίες δεν είναι πάντοτε απαραίτητα εθνικά προσδιορισμένες.

Οι αρνητικές επιδράσεις της ξενικότητας ως αποκλεισμού και απειλής δεν θα έπρεπε σε καμιά περίπτωση να επισκιάσουν τις θετικές πλευρές της. Το γεγονός ότι η ξενικότητα υπάρχει μας παραπέμπει στις σημαντικές κοινωνικές λειτουργίες της, αλλά και στην αναγκαιότητα που προκύπτει να την αντιμετωπίσουμε. Για μια κατάλληλη αντιμετώπισή της είναι αποφασιστικής σημασίας το να είναι η σχέση μεταξύ του οικείου/γηγενούς και του ξένου από την αρχή συνειδητή και ελεγχόμενη. Αυτό δίνει τη δυνατότητα και στις δύο πλευρές στη διάρκεια της αλληλεπίδρασης να ελέγχουν τη σχέση προς την ξενικότητα αλλά και το βαθμό της. Η αναστοχαστική βίωση της ετερότητας διευκολύνει επίσης τη συνειδητοποίηση του οικείου πολιτισμικού εαυτού και το προσωπικό «άνοιγμα» στην πολιτισμική μάθηση.

1. Η παρουσίαση

Θέμα:

Πολιτισμική ευαισθητοποίηση. Συνειδητοποίηση των στοιχείων του οικείου πολιτισμού που είναι οργανικά ενταγμένα στην προσωπική ταυτότητα.

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Καλύτερα λειτουργεί η άσκηση με πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες έχουν την εξής άσκηση:

«Φανταστείτε ότι είστε σε ένα διεθνές κάμπινγκ το καλοκαίρι, στο οποίο υπάρχουν συμμετέχοντες από όλον τον κόσμο. Οι διοργανωτές θέλουν να δώσουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες για μια πρώτη αλληλογνωριμία, για αυτό έχουν παρακαλέσει καθέναν να φέρει τρία αντικείμενα, με τα οποία θα συστηθεί ο ίδιος, συγχρόνως όμως θα συστήσει και τη χώρα του. Σκεφτείτε τι θα παίρνατε μαζί σας και πως θα τα παρουσιάζατε».

Για την προετοιμασία της άσκησης προβλέπονται 15 λεπτά και μετά αρχίζουν οι παρουσιάσεις.

Υποδείξεις:

Αυτή η άσκηση φαίνεται ίσως με μια πρώτη ματιά εύκολη. Για να πετύχει το στόχο της, πρέπει ήδη από την αρχή να ξεκαθαριστεί ότι αποκλείονται τα συνηθισμένα τουριστικά ενθύμια (σουβενίρ) που υπάρχουν σε αφθονία σε κάθε χώρα (μπρελόκ με την Ακρόπολη, χάντρες για να μην σε πιάνει το μάτι, δίσκοι με παραδοσιακή μουσική). Τα αντικείμενα που θα παρουσιαστούν πρέπει να αποτελούν κομμάτια της καθημερινής κουλτούρας, με τα οποία ο συμμετέχων θα πρέπει να έχει κάποια ιδιαίτερη σχέση. Για παράδειγμα, για έναν φοιτητή της Θεσσαλονίκης ένα τέτοιο αντικείμενο θα μπορούσε να είναι ένα κουλούρι με σουσάμι, μαζί με μια αφήγηση που θα μας πληροφορούσε πόσο του έλειψε αυτός ο τύπος ψωμιού, όταν πήγε με το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών στην Ολλανδία.

2. Παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις

Θέμα:

Αναγνώριση των πολιτισμικών αξιών, σύνδεση πολιτισμού - γλώσσας

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη για ομάδες πολυπολιτισμικές.

Οδηγίες:

Σε μια πρώτη φάση οι συμμετέχοντες παίρνουν μια λίστα με παροιμίες από διαφορετικές γλώσσες μεταφρασμένες κατά λέξη στη δική τους. Μερικές μεταφράσεις είναι πιθανόν να ηχήσουν παράξενα στη μητρική γλώσσα, αυτό όμως είναι μια αναμενόμενη συνέπεια της μεταγραφής σε μια άλλη γλώσσα, περιεχομένων άμεσα εξαρτώμενων από τον πολιτισμό. Οι παροιμιακές εκφράσεις αγγίζουν συνήθως πολύ βαθιά ριζωμένες αξίες και αυτό εξηγεί ως ένα βαθμό, γιατί είναι δύσκολο να μεταφραστούν και να γίνουν αντιληπτές από μέλη διαφορετικών πολιτισμών.

Ένας ενδεικτικός κατάλογος με παραδείγματα είναι ο παρακάτω:

Η τάξη είναι η μισή ζωή. (Γερμανία)

Γρήγορη δουλειά-ζημιά στο μάστορα. (Βουλγαρία)

Τα ρούχα κάνουν τους ανθρώπους. (Γερμανία)

Με τους συγγενείς να τραγουδάς και να γελάς, αλλά να μην κάνεις δουλειές. (Γερμανία)

Για ένα λουλούδι δεν βγαίνει ο ήλιος. (Τσεχία)

Η δουλειά δεν είναι λύκος, δεν θα το σκάσει στο δάσος. (Ρωσία)

Εννιά μαίες, παραμορφωμένο το μωρό. (Βουλγαρία)

Χαιρετά κανείς ανάλογα με την εμφάνιση, αποχαιρετά όμως ανάλογα με το μυαλό. (Ρωσία)

Οι συμμετέχοντες συζητούν τις παροιμίες και προσπαθούν να αναγνωρίσουν τις αξίες που αυτές εκφράζουν. Για αυτές που φαίνονται ακατανόητες συζητούνται οι πιθανοί λόγοι. Επίσης, αξιοποιείται η δυνατότητα να συγκριθούν κάποιες από αυτές με παρόμοιες από τη μητρική γλώσσα του καθενός.

Σε μια δεύτερη φάση σχηματίζονται μικτά (πολυπολιτισμικά) ζευγάρια. Το πρώτο μέλος του ζευγαριού επιχειρεί να μεταφράσει στην κοινή γλώσσα επικοινωνίας παροιμιακές εκφράσεις από τη μητρική του. Το άλλο μέλος ακούει προσεκτικά, μέχρι να αντιληφθεί μια έκφραση που του φαίνεται ακατανόητη. Τότε σταματά η απарίθμηση και το πρώτο μέλος έχει την υποχρέωση, επιστρατεύοντας περισσότερες πληροφορίες (ποιος λέει τι, πότε λέγεται, τι εκφράζει) να καταστήσει κατανοητή την παροιμιακή έκφραση. Έτσι «αποκαλύπτει» και τις αξίες που εκφράζονται μέσα από αυτές τις παροιμίες. Το ίδιο γίνεται και με το δεύτερο μέλος του ζευγαριού.

Υποδείξεις:

Το σημαντικό σε αυτήν την άσκηση είναι να ανακαλύψουν οι συμμετέχοντες την ποικιλία των πολιτισμικά συναρτώμενων αξιακών συστημάτων. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να έχει την προσδοκία για μια θεμελιωμένη από ανθρωπολογική άποψη ανάλυση των αξιών σε μια τόσο σύντομη άσκηση.

3. Παραβιάζοντας τον κανόνα

Θέμα:

Ενυασητοποίηση γύρω από τον οικείο πολιτισμό. Αναγνώριση των καθημερινών παγιωμένων πρακτικών (ρουτίνας) και συναισηματική κατανόηση της δεσμευτικότητας των πολιτισμικών νομών.

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση λειτουργεί καλύτερα με μονοπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Αυτή η άσκηση δίνεται από τον εκπαιδευτικό στους μαθητές ως κατ' οίκον εργασία. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές του να συμπεριφερθούν στην καθημερινότητά τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να παραβιάσουν πολιτισμικούς κανόνες. Για το γερμανικό περιβάλλον π.χ. κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως στην επιστροφή από το σχολείο στο σπίτι βαδίζει κανείς μέσα στους ποδηλατόδρομους ή ότι στα μαζικά μέσα μεταφοράς στέκεται πολύ κοντά σε ηλικιωμένους επιβάτες ή διαβάσει λαθραία την εφημερίδα άλλων συνεπιβατών του. Στο βουλγαρικό περιβάλλον κάτι αντίστοιχο θα ήταν, αν κάποιος, κοιτάζοντας οποιονδήποτε (κυρίως άγνωστο) είτε στις σκάλες είτε στο ασανσέρ κατευθείαν στα μάτια, τον χαιρετούσε με ένα πλατύ χαμόγελο.

Θα ζητηθεί από τους μαθητές να προσέξουν τόσο τα δικά τους συναισηήματα όσο και τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός τους. Όλα αυτά θα καταγραφούν σε ένα πρωτόκολλο.

Την καθορισμένη μέρα καθένας θα αναφερθεί προσωπικά στις δικές του εμπειρίες. Στην κοινή συζήτηση που θα ακολουθήσει θα αναχθούν αυτές οι εμπειρίες σε έναν κοινό παρονομαστή στο βαθμό που οι συμμετέχοντες θα αναγνωρίσουν ποιοι κανόνες κρύβονται πίσω από τις συγκεκριμένες παραβιάσεις. Στο τέλος, θα γίνει αντικείμενο επεξεργασίας η συναισηματική θεμελίωση των οικείων πολιτισμικών πρακτικών.

Υποδείξεις:

Σε αυτήν την άσκηση πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως μια συμπεριφορά που αντίκειται στον κανόνα προκαλεί συναισηματική φόρτιση, αφού ο κοινωνικός περίγυρος προσπαθεί πάντοτε να διορθώνει όσους αποκλίνουν. Για αυτό πρέπει οι συμμετέχοντες να είναι προΐδεασμένοι για το γεγονός πως ορισμένες «διορθώσεις» μπορεί να προκαλέσουν έντονη συγκινησιακή φόρτιση. Για αυτό δεν θα πρέπει να δοθούν ως άσκηση συμπεριφορές που αποκλίνουν σε μεγάλο βαθμό από την νόρμα.

Προϋπόθεση, επίσης, είναι η εξοικείωση του εκπαιδευτικού με διαφορετικούς πολιτισμικούς κανόνες, ώστε να σκεφθεί πιθανά σενάρια. Μερικά από τα πιο έντονα επεισόδια (σε σχέση με τις αντιλήψεις που εκπροσωπούν) μπορούν να δραματοποιηθούν στο πλαίσιο του σεμιναρίου.

Σε μεγαλύτερες ομάδες, πριν την παρουσίαση στην ολομέλεια, θα μπορούσε να γίνει παρουσίαση κατά ομάδες. Η ομάδα επιλέγει μετά, για την παρουσίαση στην ολομέλεια, δύο από τις πιο εντυπωσιακές αφηγήσεις περιστατικών.

4. Εικόνες του ανοίκειου-ξένου

Θέμα:

Συνειδητοποίηση και αναστοχασμός γύρω από την ξενικότητα.

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη τόσο για μονοπολιτισμικές όσο και για πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Στους συμμετέχοντες προσφέρεται μια μεγάλη δέσμη από εικόνες ανθρώπων και ομάδων από διάφορα έντυπα μέσα δημοσιογραφίας. Οι λεζάντες από τις εικόνες έχουν αφαιρεθεί. Καθένας διαλέγει δύο εικόνες που του προκάλεσαν αυθόρμητα την αίσθηση του ανοίκειου - ξένου.

Κατόπιν, κάθε συμμετέχων παρουσιάζει τις εικόνες του και περιγράφει το αίσθημα του ανοίκειου που ένιωσε. Συγχρόνως, επιχειρεί να συνειδητοποιήσει τι ακριβώς του προκάλεσε αυτήν την εντύπωση.

Υποδείξεις:

Σε μεγαλύτερες ομάδες διαλέγει κανείς μόνο μία εικόνα. Μπορεί κανείς, επίσης, να ζητήσει από τους συμμετέχοντες να διαλέξουν συγχρόνως και μία εικόνα που τους φαίνεται οικεία, και μετά να συζητήσουν τις δύο αυτές εικόνες αντιπαραβάλλοντάς τις. Ο εκπαιδευτικός κατά την επιλογή των εικόνων πρέπει να προσέξει να μην υπάρχουν σε αυτές διάσημα ή δημόσια πρόσωπα (ηθοποιοί, πολιτικοί, κ.ά.). Το καλύτερο θα είναι να βρει εικόνες που παρουσιάζουν σκηνές από την καθημερινότητα.

Μπορεί κανείς να εμβαθύνει στον αναστοχασμό για την ξενικότητα, δείχνοντας, επίσης, ταινίες που έχουν ως κεντρικό θέμα τη συνάντηση με το ξένο και σχολιάζοντας τις διαφορετικές διαστάσεις της ξενικότητας και τη σημασία τους για τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Για τον ίδιο σκοπό μπορούν να προβληθούν επεισόδια από ξένες ταινίες κατά προτίμηση χωρίς υπότιτλους ή μεταγλωττισμό.

5. Ποιος είμαι εγώ;

Θέμα:

Η σημασία των προσδοκιών για την επικοινωνία.

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη τόσο για μονοπολιτισμικές όσο και για πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Καθένας έχει κολλημένη στο μέτωπό του μια ετικέτα που του αποδίδει μια ιδιότητα, π.χ. «αλαζόνας», «συμπαθητικός», «αγαπητός», «τυφλός», «καινούριος μαθητής», «δάσκαλος», «δεν γνωρίζει τη γλώσσα της χώρας που ζει». Έτσι, καθένας έχει επωμιστεί έναν ρόλο που τον γνωρίζουν όλοι οι άλλοι εκτός από τον ίδιο.

Οι συμμετέχοντες διασκορπίζονται στο χώρο και επικοινωνούν μεταξύ τους. Παραδείγματος χάριν χαιρετιούνται, συζητούν για την τελευταία τους σχολική εκδρομή ή τις διακοπές τους, σχηματίζουν μια ουρά για να περιμένουν το λεωφορείο ή επιλέγουν ένα συμμαθητή για να κάτσουν στο ίδιο θρανίο. Σε όλα αυτά που κάνουν, όμως, πρέπει να προσέξουν και να φερθούν ανάλογα με τις ιδιότητες που έχουν οι υπόλοιποι κολλημένες στο μέτωπό τους. Τελικά μέσα από τις αντιδράσεις των άλλων προσπαθεί καθένας να μαντέψει ποια ιδιότητα του αποδίδει η ετικέτα. Κατόπιν, συζητούν όλοι μαζί και αναστοχάζονται γύρω από τους ρόλους και την επίδρασή τους στον τρόπο της επικοινωνίας.

Υποδείξεις:

Οι κοινωνικοί ρόλοι και οι ιδιότητες που περιγράφονται πάνω στις ετικέτες, πρέπει να προέρχονται από καταστάσεις γνωστές στους μαθητές. Εξίσου πραγματικές πρέπει να είναι και οι περιστάσεις επικοινωνίας.

6. Τέσσερα αυτιά

Θέμα:

Αναγνώριση των τεσσάρων επιπέδων επικοινωνίας σε κάθε δήλωση.

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση λειτουργεί καλύτερα με μονοπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες είτε ατομικά είτε σε ομάδες καλούνται να κάνουν την εξής άσκηση:

Αναλύστε την επικοινωνιακή κατάσταση που σας δίνεται με βάση τα παρακάτω ερωτήματα:

- α. Ποια πληροφορία δίνεται μέσα από τη δήλωση; (επίπεδο πληροφοριών)
- β. Τι μπορούμε να συμπεράνουμε για τις σχέσεις των συνομιλητών από τη συγκεκριμένη δήλωση; (επίπεδο σχέσεων)
- γ. Ποιος σκοπός επιδιώκεται με τη συγκεκριμένη δήλωση; (επίπεδο σκοποθεσίας)
- δ. Πως εμφανίζεται αυτός που εκφέρει τη δήλωση; (επίπεδο αυτοπαρουσίασης)

Η επικοινωνιακή κατάσταση έχει ως εξής:

Μια μαθήτρια λέει σε μια συμμαθήτριά της: «Πες μου αλήθεια, ακόμη δεν κατάλαβες το μάθημα;»

Ο σκοπός εδώ είναι να ασκηθεί κανείς στην ικανότητα να διακρίνει τα διαφορετικά «αυτιά» (επίπεδα) μιας δήλωσης, να ιεραρχεί τη σημασία τους και να αναγνωρίζει από ποιο «αυτί» (επίπεδο) προκύπτει κάθε φορά ως συνέπεια μια δράση.

Υποδείξεις:

Δεν είναι εύκολο να βρει κανείς προτάσεις καθημερινές και ανεπιτήδευτες που να περιέχουν και τα τέσσερα επίπεδα επικοινωνίας. Για αυτό ο εκπαιδευτικός πρέπει να συγκεντρώσει μια λίστα από εκφράσεις/δηλώσεις, που έχει ο ίδιος βιώσει, κάτι που μπορεί να γίνει στο πέρασμα του χρόνου. Επίσης, πρέπει να προσεχθεί πως τις περισσότερες φορές μπορεί κανείς να αναφερθεί στις τέσσερις διαστάσεις της επικοινωνίας, χρησιμοποιώντας διαφορετικά περιεχόμενα.

7. Το παγκάκι

Θέμα:

Συμπεριφορά στο χώρο

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη και για μονοπολιτισμικές και για πολυπολιτισμικές ομάδες- ωστόσο λειτουργεί καλύτερα στις τελευταίες.

Οδηγίες:

Στο παιχνίδι συμμετέχουν τουλάχιστον πέντε άτομα. Σε ένα από αυτά ανατίθεται η ακόλουθη άσκηση: «Φανταστείτε ότι κάθεστε σε ένα παγκάκι στο πάρκο. Κάποιοι γνωστοί σας περνούν από εκεί διαδοχικά και ο καθένας από αυτούς κάθεται δίπλα σας. Δείξτε σε ποια απόσταση θα πρέπει να καθίσουν, προκειμένου να αισθάνεστε άνετα». Έπειτα, το συγκεκριμένο άτομο κάθεται σε μια καρέκλα στη μέση του χώρου.

Οι υπόλοιποι τέσσερις συμμετέχοντες αναλαμβάνουν τους ρόλους του «καλύτερου φίλου» ή της «καλύτερης φίλης», της «μητέρας», του ή της «συντρόφου» και του «σπιτονοικοκύρη». Ο καθένας ξεχωριστά παίρνει μια καρέκλα και την τοποθετεί στη θέση που έχει υποδείξει ο πρώτος συμμετέχων.

Ο εκπαιδευτικός σχεδιάζει τις αποστάσεις στον πίνακα.

Ακολουθεί συζήτηση: Θα επέλεγαν όλοι οι παρευρισκόμενοι αυτές τις αποστάσεις; Υπήρξαν αποστάσεις, τις οποίες οι συμμετέχοντες θα χαρακτήριζαν ως «αποκλίνουσες» (πολύ κοντινές ή πολύ μακρινές;). Ποιες ερμηνείες υπάρχουν για τις αποστάσεις που επελέγησαν;

Σε επόμενη φάση ο εκπαιδευτικός τοποθετεί άλλους πέντε συμμετέχοντες στο χώρο με τρόπο που να διαφέρει πολύ όσον αφορά τις αποστάσεις που επελέγησαν την πρώτη φορά. Οι πέντε συμμετέχοντες ερωτώνται ποια αισθήματα τους δημιουργήθηκαν.

Όλοι οι συμμετέχοντες καλούνται στη συνέχεια να θυμηθούν καταστάσεις κατά τις οποίες αισθάνθηκαν άβολα στο χώρο, επειδή οι άλλοι παρευρισκόμενοι παραβίασαν τους συνήθεις κανόνες συμπεριφοράς σε αυτόν και να σκεφτούν με ποιον τρόπο χειρίστηκαν αυτήν την κατάσταση συναισθηματικά.

Υποδείξεις:

Σε μονοπολιτισμικές ομάδες μπορεί ο στοχασμός σχετικά με το «αυτονόητο» της συμπεριφοράς στο χώρο να είναι μια δύσκολη διαδικασία. Προκειμένου να προκληθεί γρηγορότερα η διαδικασία της συνειδητοποίησης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ερωτήσεις που δημιουργούν στους συμμετέχοντες το αίσθημα του «μη οικείου». Επίσης, θα μπορούσε κανείς να τους ρωτήσει για καταστάσεις, κατά τις οποίες ενοχλήθηκαν (καταπιέστηκαν) στο χώρο.

8. Φωτογραφίες

Θέμα:

Επιλεκτικότητα της αντίληψης

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι το ίδιο κατάλληλη και για μονοπολιτισμικές και για πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες εργασίας. Κάθε ομάδα λαμβάνει μια φωτογραφία στην οποία απεικονίζονται πολλοί άνθρωποι και αντικείμενα. Η κάθε ομάδα παρατηρεί τη φωτογραφία της για δέκα δευτερόλεπτα και έπειτα η φωτογραφία καλύπτεται. Οι φωτογραφίες μαζεύονται. Τα μέλη της ομάδας καλούνται να γράψουν τρία έως πέντε πράγματα που τους έκαναν εντύπωση. Ακολουθεί σύγκριση των όσων τα μέλη κατέγραψαν. Στη συζήτηση που ακολουθεί, η οποία διεξάγεται στο πλαίσιο της κάθε ομάδας χωριστά, συζητούνται τα ακόλουθα ερωτήματα:

- α. Ποια είναι η σχέση μεταξύ των πραγμάτων που επέλεξαν να καταγράψουν τα μέλη της ομάδας; Ταυτίζονται ή διαφέρουν στις επιλογές τους;
- β. Ποιο στοιχείο ήταν καθοριστικό για την επιλογή (π.χ. ενδιαφέροντα, γνώσεις, εμπειρίες;)
- γ. Πως διακρίνουν αυτά που επέλεξαν σε «σημαντικά» - «μη σημαντικά» και σε «γνωστά» - «άγνωστα» και τι σημαίνει η κατανομή αυτή για την αντίληψή τους;

Κάθε ομάδα προετοιμάζει τα αποτελέσματα της ομαδικής εργασίας, προκειμένου να παρουσιαστούν με τη σειρά.

Η άσκηση μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά τον ίδιο τρόπο και με το σύνολο της ομάδας. Σε αυτήν την περίπτωση παρουσιάζεται ένα σύντομο βίντεο.

Υποδείξεις:

Οι φωτογραφίες για την ομαδική εργασία και το βίντεο θα πρέπει να παρουσιάζουν πολύ «πυκνά» περιεχόμενα και να μην αφορούν πολύ γνωστούς πολιτισμούς ή καταστάσεις. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η τήρηση της συντομίας του χρόνου παρατήρησης.

9. Το παιχνίδι με την μπάλα

Θέμα:

Η παρουσία στερεοτύπων: λανθάνουσα, συνεχής και μόνιμη

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων περιορίζεται σε 10-12 άτομα. Εάν η ομάδα είναι μεγαλύτερη, θα πρέπει να υπάρξει αρχικά ένας διαχωρισμός σε μικρότερες ομάδες. Η άσκηση ενδείκνυται περισσότερο για μονοπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Κάθε συμμετέχων λαμβάνει μια κάρτα, όπου αναγράφεται το όνομα μιας εθνικής, τοπικής ή κοινωνικής ομάδας (π.χ. «δάσκαλος», «πόντιος», «εργάτης», «Ιταλός», «γιατροί», «Τούρκοι», κτλ.). Ένας συμμετέχων αναλαμβάνει να καταγράφει τα πρακτικά όσων θα ειπωθούν. Ο εκπαιδευτικός αρχίζει να πετάει στην ομάδα μια μπάλα. Ο πρώτος που θα πιάσει την μπάλα, πρέπει να αναφέρει πολύ γρήγορα ένα συνειρμό που του δημιουργεί η ομάδα που αναφέρεται στην κάρτα του. Έπειτα ρίχνει την μπάλα σε κάποιον άλλο, ο οποίος πρέπει επίσης να πει ένα συνειρμό σχετικά με τη δική του ομάδα. Η κυκλοφορία της μπάλας και η αναφορά των συνειρμών συνεχίζονται για πέντε έως δέκα λεπτά. Εκείνος που έχει αναλάβει τα πρακτικά σημειώνει όλες τις αναφορές σε λίστες αντίστοιχα με τα άτομα από τα οποία προέρχονται.

Αφού μαζευτούν αρκετές αναφορές, το παιχνίδι με την μπάλα σταματάει. Οι συμμετέχοντες φανερώνουν το όνομα της ομάδας για την οποία διατύπωσαν τους συνειρμούς και το αναγράφουν πάνω από τη λίστα των αναφορών που διατύπωσαν νωρίτερα. Στην αποτίμηση ο εκπαιδευτικός πραγματεύεται τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α. Πώς βιώσατε το παιχνίδι;
- β. Ήταν δύσκολο να βρείτε χαρακτηρισμούς;
- γ. Υπήρχαν ομάδες, για τις οποίες δεν μπορούσατε πείτε εύκολα κάτι; Αν ναι, γιατί;
- δ. Αν στην αρχή υπήρξαν λίγοι μόνο χαρακτηρισμοί για κάποιες ομάδες, που οφείλεται αυτό;
- ε. Από που προήλθαν οι διάφοροι συνειρμοί;
- στ. Πιστεύετε ότι οι συνειρμοί που αναφέρθηκαν ισχύουν;

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες συζητούν για το πόσο δύσκολο είναι να αποφύγουν τα στερεότυπα, τη δημιουργία και τις λειτουργίες τους.

Υποδείξεις:

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να προσέξει να μην επιλεγούν ομάδες που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα (τσιγγάνοι, μουσουλμάνοι, ομοφυλόφιλοι κτλ.).

10. Ποιος είναι αυτός;

Θέμα:

Η παρουσία στερεοτύπων: λανθάνουσα, συνεχής και μόνιμη

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων περιορίζεται σε 10-12 άτομα. Η άσκηση ενδείκνυται περισσότερο για μονοπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα λαμβάνει μια φωτογραφία ενός ατόμου σε μέγεθος πορτραίτου και έναν αριθμό ερωτήσεων σχετικά με το υποθετικό προφίλ αυτού του ατόμου, π.χ.:

- α. Όνομα, ηλικία
- β. Επάγγελμα
- γ. Τόπος διαμονής
- δ. Οικογενειακή κατάσταση
- ε. Ενδιαφέροντα, χόμπυ
- στ. Ποιο ήταν το τελευταίο βιβλίο που διάβασε;
- ζ. Ποια ήταν η τελευταία ταινία που είδε;
- η. Τι θα κάνει, αν κερδίσει στο λόττο ένα εκατομμύριο Ευρώ;

Η κάθε ομάδα παρουσιάζει διαδοχικά «το άτομό της» με το προφίλ που του έχει προσδώσει. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες στοχάζονται σχετικά με την άσκηση και τα αποτελέσματά της.

Η άσκηση ήταν δύσκολη; Πώς ήταν δυνατό να προσδώσουν στα εικονιζόμενα άτομα τόσο λεπτομερή χαρακτηριστικά; Από ποιες πηγές προήλθαν οι εικόνες, οι οποίες συνδέθηκαν με τα άτομα; Ποια ήταν ακριβώς τα ερεθίσματα που οδήγησαν στις συγκεκριμένες εκτιμήσεις σχετικά με το άτομο;

Υποδείξεις:

Οι φωτογραφίες που θα χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της άσκησης δεν πρέπει να απεικονίζουν γνωστές προσωπικότητες. Θα πρέπει να απεικονίζουν καθαρά μόνο το πρόσωπο και όσο το δυνατόν λιγότερο την ένδυση.

11. Κοινωνικά πορτραίτα

Θέμα:

Η παρουσία στερεοτύπων: λανθάνουσα, συνεχής και μόνιμη

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, όμως η άσκηση λειτουργεί καλύτερα με ομάδες 10-12 ατόμων. Είναι κατάλληλη και για μονοπολιτισμικές και για πολυπολιτισμικές ομάδες- ωστόσο είναι πιο αποδοτική στις τελευταίες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες εργασίας. Κάθε ομάδα λαμβάνει την περιγραφή ενός κοινωνικού «τύπου», η οποία αποτελείται από διάφορες ιδιότητες. Σε κάθε περιγραφή πρέπει να υπάρχουν μία ή δύο «λανθασμένες» δηλώσεις. Για μια ομάδα εργασίας που αποτελείται από γερμανόφωνους μαθητές θα ταίριαζε το ακόλουθο παράδειγμα:

Ένας φοιτητής
έχει δικό του αυτοκίνητο,
μένει με τους γονείς του,
χρησιμοποιεί συχνά το διαδίκτυο,
πηγαίνει συχνά σε πάρτυ,
κερδίζει μόνος τα χρήματά του
φοράει τζην και μπλουζάκια,
μετακινείται συχνά με ποδήλατο,
ξέρει Αγγλικά,
δεν είναι παντρεμένος.

Κάθε ομάδα εργασίας παρουσιάζει το «άτομό» της και συζητά την «ορθότητα» ή το «λανθασμένο» των δηλώσεων, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνεται η απόφαση σχετικά με το αν η δήλωση είναι «σωστή» ή «λάθος». Το βασικό ερώτημα είναι το εξής: Πώς ήταν δυνατό να δημιουργηθούν τέτοιου είδους λίστες ιδιοτήτων;

Παρομοίως μπορεί κανείς να δουλέψει και χωρίς έτοιμες λίστες: Λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες της ομάδας, μπορεί κανείς να ζητήσει από τους συμμετέχοντες να δημιουργήσουν οι ίδιοι τέτοιου είδους λίστες κατά το ίδιο πρότυπο (π.χ. «καθηγητής Αγγλικών», «μαθητής πακιστανικής καταγωγής», «βρετανός οπαδός στο ποδόσφαιρο», οι οποίες θα δοθούν μετά για επεξεργασία σε άλλη ομάδα. Κάθε ομάδα θα πρέπει, τέλος, να επεξεργαστεί τουλάχιστον άλλα δύο κοινωνικά πορτραίτα. Σε αυτό το πλαίσιο είναι πολύ σημαντική η ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στους «συγγραφείς-δημιουργούς» των κοινωνικών πορτραίτων και των αποδεκτών τους σχετικά με τις προϋποθέσεις των επιμέρους δηλώσεων.

Υποδείξεις:

Αυτή η άσκηση είναι καλό να πραγματοποιηθεί με τις δύο εναλλακτικές της μορφές σε δύο στάδια. Είναι πολύ αποτελεσματική, γιατί αποκαλύπτει στους συμμετέχοντες με πολύ πειστικό τρόπο πως τα στερεότυπα δημιουργούνται και αναπαράγονται χωρίς πολλή σκέψη και σχεδόν αυτόματα.

12. Το αντικείμενό μου

Θέμα:

Απόδοση χαρακτηρισμών/προσδιορισμών: πολιτισμική ιδιαιτερότητα των χαρακτηρισμών/προσδιορισμών

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι καταλληλότερη για μονοπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες σχηματίζουν με τις καρέκλες τους έναν κύκλο. Επιλέγουν σιωπηρά από τα πράγματα που έχουν μαζί τους ένα αντικείμενο που τους αντιπροσωπεύει και το τοποθετούν πολύ κοντά τους στο πάτωμα. Έπειτα σημειώνουν σε χαρτάκια τις χαρακτηρισμούς/προσδιορισμούς τους σχετικά με το ερώτημα, ως τι επιθυμούν οι ίδιοι ή οι υπόλοιποι συμμετέχοντες να παρουσιαστούν σε σχέση με το αντικείμενά τους, και τα τοποθετούν ανάποδα δίπλα στα αντικείμενα.

Στη συνέχεια, κάθε συμμετέχων αναφέρει ως τι ήθελε να παρουσιαστεί ο ίδιος με τη βοήθεια του αντικειμένου που επέλεξε. Μόλις μετά μπορούν να αποκαλυφθούν τα χαρτάκια με τους χαρακτηρισμούς/προσδιορισμούς. Έπειτα, συγκρίνονται οι αυτοπροσδιορισμοί με τους ετεροπροσδιορισμούς- οι «σωστοί» προσδιορισμοί πηγαίνουν στην άκρη, ενώ σχολιάζονται οι «λανθασμένοι» προσδιορισμοί.

Υποδείξεις:

Για τους αυτοπροσδιορισμούς και τους ετεροπροσδιορισμούς μπορούν να χρησιμοποιηθούν καρτέλες διαφορετικού χρώματος, οι οποίες μπορούν να αναρτηθούν στον πίνακα, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη σαφήνεια.

13. Η απογοήτευση

Θέμα:

«Μονοχρονική» και «πολυχρονική» συμπεριφορά ως προς το χρόνο

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, ωστόσο η άσκηση λειτουργεί καλύτερα σε ομάδες των 10-12 ατόμων. Είναι κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες αλλά λειτουργεί καλύτερα στις τελευταίες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες καλούνται να σχολιάσουν το ακόλουθο επεισόδιο:

«Ο εκπαιδευτικός της τάξης Georgi Ivanov συνοδεύει την τάξη του στο πλαίσιο μιας ανταλλαγής μαθητών στην Ολλανδία. Σήμερα θα συναντήσει τον ολλανδό συνάδελφό του Geert Martens με τον οποίο διατηρεί φιλική σχέση. Η συνάντηση είχε κανονιστεί πριν από λίγο καιρό μέσω e-mail για τις 11:00. Ο Georgi Ivanov χαιρείται πολύ και ανυπομονεί για τη συζήτησή τους, καθώς έβρισκε πάντα πολύ ενδιαφέρουσα την ανταλλαγή απόψεων με τον Geert Martens. Ίσως γι' αυτόν το λόγο φθάνει νωρίτερα στο ραντεβού: Πηγαίνει στο γραφείο του Geert Martens, τον βλέπει να εργάζεται στον υπολογιστή και τον χαιρετά. Ο Geert κοιτάζει το ρολόι του, λέει «πρέπει να τελειώσω πρώτα αυτό που κάνω» και επιστρέφει στο κείμενό του.

Ο Georgi Ivanov σχολιάζει: «Αισθάνθηκα σαν να μου έριξε κάποιος στο κεφάλι έναν κουβά κρύο νερό. Την κάναμε τη συζήτηση αλλά είχα κακή διάθεση, γιατί δεν μπορούσα να ξεχάσω τι είχε προηγηθεί». Για ποιο λόγο ενοχλήθηκε τόσο ο Georgi Ivanov;»

Οι συμμετέχοντες συζητούν σχετικά με το επεισόδιο, όπου αναφέρονται και στην προσωπική τους στάση σχετικά με το χρόνο και προσπαθούν να αποκαλύψουν τους λόγους που οδήγησαν στην παρεξήγηση. Ο εκπαιδευτικός εισάγει τις έννοιες «μονοχρονία» και «πολυχρονία» και δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αναλύσουν ακόμα μια φορά το επεισόδιο.

Υποδείξεις:

Η ανάλυση του επεισοδίου θα πρέπει να θέτει στο επίκεντρο το πρόβλημα της συνάντησης ως το πρόβλημα δύο συγκεκριμένων ατόμων. Η διαφορά μεταξύ μονοχρονίας και πολυχρονίας καθορίζεται μεν λιγότερο από το άτομο απ' ό,τι από τον πολιτισμό του αλλά δεν είναι αυτό το θέμα της άσκησης. Είναι σημαντικό οι συμμετέχοντες να αναγνωρίσουν τη σημασία που έχουν οι διαφορετικές συνήθειες ως προς το χρόνο για τις συναντήσεις μας με άλλα άτομα και για τη δημιουργία αισθημάτων.

Το επεισόδιο αυτό είναι κατάλληλο και για δραματοποίηση.

14. Δύο συνταγές

Θέμα:

Η σημασία του «υψηλού» και του «χαμηλού» πλαισίου

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες αλλά λειτουργεί καλύτερα στις τελευταίες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες λαμβάνουν για επεξεργασία τις δύο ακόλουθες συνταγές:

α. Τηγανιά (με μπέικον)

Παίρνουμε το (χοιρινό) κρέας (πλάτη από νέο και όχι πολύ λιπαρό ζώο), το αλατίζουμε και το τοποθετούμε με το μπέικον στο στρογγυλό ταψί. Προσθέτουμε λίγο νερό και το αφήνουμε στη φωτιά μέχρι το μπέικον να ψηθεί. Έπειτα το γυρίζουμε, κόβουμε το μπέικον σε τετράγωνα, προσθέτουμε λίγο λίπος και το τηγανίζουμε, ενώ κάπου-κάπου το περιχύνουμε με το ζουμί από το ταψί. Το σερβίρουμε με ξινολάχανο, πατάτες φούρνου, κ. ά.

Β. Χοιρινό τηγανισμένο με μπέικον

Περίπου 2 κιλά πλάτη χοιρινού (από νέο και όχι πολύ λιπαρό ζώο), αλάτι, πιπέρι, 1 κρεμμύδι, κύβος λαχανικών, λίγο δεντρολίβανο, 1/4 λίτρου ξινή κρέμα γάλακτος.

Ρίξτε στο κρέας αλάτι και πιπέρι, βάλτε το στη φωτιά με λίγο νερό, το κρεμμύδι και τον κύβο λαχανικών, αφήστε το να βράσει για λίγο και ψήστε το στο φούρνο για 2- 2^{1/2} ώρες σε δυνατή φωτιά, ενώ το περιχύνετε συχνά (χωρίς όμως την προσθήκη νερού). Μισή ώρα πριν το σερβίρετε προσθέστε την κρέμα γάλακτος, περιχύστε το κρέας συχνά και προσθέστε το δεντρολίβανο. Μια πολύ αγαπητή πρακτική της νοικοκυράς: Λίγο πριν τελειώσει το ψήσιμο, κόψτε με ένα κοφτερό μαχαίρι μικρά τετραγωνάκια μπέικον, ρίξτε λίγο αλεύρι και αφήστε το να ροδίσει και να γίνει τραγανό σε υψηλή θερμοκρασία. Σερβίρετε με πατάτες και λαχανικά. Συνοδέψτε με σαλάτες.

Και οι δύο συνταγές προέρχονται από πραγματικά βιβλία μαγειρικής. Η πολιτισμική και γλωσσική προέλευση των συνταγών δεν έχει σημασία. Οι συμμετέχοντες συζητούν για την αποτελεσματικότητα των συνταγών («πόσο μπορεί η συγκεκριμένη συνταγή να με βοηθήσει να μαγειρέψω το συγκεκριμένο φαγητό»;) και για το πόσο λεπτομερείς είναι («βρίσκω μέσα σε αυτές όλες τις πληροφορίες που χρειάζομαι»;), καθώς και για την παραίνεση για επικοινωνία που υπάρχει σε αυτές («που μπορώ να βρω τις πληροφορίες που λείπουν»;). Έπειτα, οι συμμετέχοντες καλούνται να φανταστούν τα κοινωνικά συμφραζόμενα στα οποία εντάσσονται οι συνταγές και μέσα στα οποία μπορεί κανείς να τις ακολουθήσει ως «κανονικές» και «αυτονόητες»: Ποια είναι τα σχήματα επικοινωνίας, οι κοινωνικές δομές και οι στάσεις του πλαισίου, στο οποίο εντάσσονται τα κείμενα των συνταγών; Ποιο κείμενο σας φαίνεται πιο οικείο;

Υποδείξεις:

Η ανάλυση των συνταγών θα πρέπει αρχικά να μείνει συνειδητά μακριά από τη συσχέτιση με συγκεκριμένους πολιτισμούς. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να επεξεργαστούν τα χαρακτηριστικά των πολιτισμών που λειτουργούν βάσει υψηλού ή χαμηλού πλαισίου με αφορμή τις συνταγές και το κοινωνικό τους πλαίσιο.

15. Εκπαιδευτικοί και μαθητές

Θέμα:

Διαφορετικές στάσεις απέναντι στην εξουσία/ιεραρχία και στην ατομικότητα/συλλογικότητα στο σχολείο

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, ωστόσο η άσκηση λειτουργεί καλύτερα σε ομάδες των 10-12 ατόμων. Είναι κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες αλλά λειτουργεί καλύτερα στις τελευταίες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε δύο ομάδες εργασίας, η μία ομάδα λαμβάνει την «εκδοχή Ι» και η άλλη την «εκδοχή ΙΙ». Και οι δύο ομάδες επιλέγουν από τη λίστα προβληματικών σχολικών καταστάσεων που παρουσιάζεται παρακάτω μία τέτοια κατάσταση και δημιουργούν για αυτήν ένα σενάριο με βάση τους «πολιτισμικούς κανόνες» που τους έχουν δοθεί.

Οι καταστάσεις που είναι προς επιλογή αναφέρονται σε γενικές παιδαγωγικές αλληλεπιδράσεις εκπαιδευτικών και μαθητών που μπορούν να προκύψουν στο πλαίσιο κάθε πολιτισμού. Η επιχειρηματολογία είναι ότι η πολιτισμική ποικιλία μπορεί να επηρεάσει αποφασιστικά τη διαμόρφωση αυτών των καταστάσεων. Αυτό συνδέεται με το γνωστό ανθρωπολογικό κανόνα, ότι «οι άνθρωποι έχουν παντού τα ίδια προβλήματα αλλά τα λύνουν διαφορετικά βάσει του πολιτισμού τους».

Παραδείγματα προβληματικών σχολικών καταστάσεων:

- α. Σηκώνουν χέρι συνέχεια οι ίδιοι μαθητές,
- β. Οι μαθητές που κάθονται στις πίσω σειρές μιλούν συνέχεια και δεν προσέχουν,
- γ. Στη μέση της σχολικής χρονιάς έρχεται ένας καινούριος μαθητής και πρέπει να εγκλιματιστεί στην τάξη,
- δ. Μερικοί μαθητές φορούν ακριβά ρούχα («μάρκες»),
- ε. Μερικοί μαθητές δεν απενεργοποιούν τα κινητά τους τηλέφωνα κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Με αφετηρία τους δικούς τους κανόνες συμπεριφοράς οι ομάδες επεξεργάζονται τα σενάρια τους. Κάθε ομάδα παρουσιάζει το σενάριό της και συζητούνται οι διάφορες παραλλαγές. Ακολουθεί μια συζήτηση στην ολομέλεια. Ο στόχος της άσκησης δεν είναι να βρεθεί η «καλύτερη» λύση για την επιλεγείσα κατάσταση, αλλά οι συμμετέχοντες να μάθουν να κατανοούν και να δέχονται πως το γεγονός ότι δίνονται διάφορες λύσεις ανάλογα με τον κάθε πολιτισμό είναι κάτι φυσιολογικό. Επίσης, στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν την πολιτισμική ποικιλία που υπάρχει στη σχολική καθημερινότητα και να αναλογιστούν κατά πόσο διαθέτουν οι ίδιοι την ετοιμότητα να τη χειριστούν.

Κανόνες συμπεριφοράς Ι (εκδοχή Ι)

Την προσωπική τους άποψη μπορούν να εκφράσουν τόσο όσοι έχουν εξουσία όσο και όσοι έχουν λιγότερη εξουσία.

Η ανοιχτότητα θεωρείται ειλικρίνεια.

Όποιος δεν εκφράζεται θεωρείται αδύναμος.

Η ανοιχτή παρουσίαση προνομίων και συμβόλων στάτους προκαλεί αποδοκιμασία.

Οι έχοντες εξουσία προσπαθούν να εμφανίζονται λιγότερο δυνατοί.

Η κριτική σε όσους βρίσκονται υψηλότερα στην ιεραρχία είναι δυνατή.

Κανόνες συμπεριφοράς II (εκδοχή II)

Η άμεση έκφραση προσωπικής γνώμης θεωρείται ως πράξη όχι έξυπνη που εμπεριέχει ρίσκο.

Η ανοιχτότητα θεωρείται προσβλητική και κάποιες φορές αφελής.

Οι έχοντες εξουσία δικαιούνται να εκφράζονται με ευθύτητα και κανονιστικά.

Η ανοιχτή παρουσίαση προνομίων και συμβόλων στάτους είναι αναμενόμενη και αποτελεί συχνό φαινόμενο.

Οι έχοντες εξουσία προσπαθούν να προκαλούν όσο γίνεται μεγαλύτερη εντύπωση.

Δεν είναι επιθυμητή η κριτική σε όσους βρίσκονται υψηλότερα στην ιεραρχία..

Οι κανόνες συμπεριφοράς δημιουργήθηκαν σε αναφορά με την παρουσίαση των διαστάσεων της «απόστασης εξουσίας» και της «ατομικότητας - συλλογικότητας». Πρόκειται για εναλλακτικές με τη μορφή «μαύρο - άσπρο» που είναι πολύ γενικές και έχουν διατυπωθεί χωρίς να παραπέμπουν σε κάποιο συγκεκριμένο πλαίσιο. Εδώ μπορούν να βοηθήσουν, προκειμένου οι συμμετέχοντες να μπορέσουν να φανταστούν μία συμπεριφορά που διαφέρει εξαιτίας του διαφορετικού πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Ωστόσο, η πραγματική καθημερινή συμπεριφορά που γίνεται φανερή στο πλαίσιο ενός πολιτισμού είναι στην πραγματικότητα πιο σύνθετη και πολύπλοκη.

Υποδείξεις:

Η άσκηση αυτή δεν είναι απλή, γιατί απαιτεί από τους συμμετέχοντες μεγάλο βαθμό ενσυναίσθησης και δημιουργικότητα. Μπορεί να διεξαχθεί και ως δραματοποίηση.

16. Εντοπισμός ενθροκεντρισμού

Θέμα:

Ορισμός και πραγμάτευση του εθνοκεντρισμού

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες. Ωστόσο, η πολιτισμική ανομοιογένεια μπορεί να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της άσκησης.

Οδηγίες:

Η εθνοκεντρική σκέψη είναι διαδεδομένη σε όλα τα περιβάλλοντα. Είναι σημαντικό να μαθαίνει κανείς πώς να την ξεσκεπάζει και να στοχάζεται γύρω από αυτήν. Οι συμμετέχοντες αναλύουν μόνοι τους ή μέσα στην ομάδα αναφορές από τον τύπο ή την τηλεόραση, στις οποίες γίνεται λόγος για άλλους πολιτισμούς. Μπορούν, επίσης, να χρησιμοποιηθούν αποσπάσματα από σχολικά βιβλία ή από ταινίες. Στόχος είναι να εντοπιστούν τα σημεία που εμπεριέχουν εθνοκεντρισμό.

Υποδείξεις:

Η επιτυχία αυτής της άσκησης εξαρτάται κατά πολύ από την ποιότητα των γραπτών παραδειγμάτων και των εικόνων που ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει στη διάθεση των μαθητών. Συστήνεται να δημιουργηθεί μια μικρή συλλογή τέτοιων πηγών, η οποία θα διευρύνεται συνέχεια με νέο υλικό. Προσοχή: Η άσκηση δεν είναι εύκολη, καθώς τα εθνοκεντρικά στοιχεία δεν είναι εμφανή εξαιτίας του γεγονότος ότι θεωρούνται πολύ «φυσιολογικά» και «αυτονόητα» και επίσης επειδή είναι δύσκολο να κατανοηθεί η μονομέρειά τους.

17. Ο κύκλος

Θέμα:

Αναγνώριση και διαχείριση της συναισθηματικής ευθιξίας

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, ωστόσο η άσκηση λειτουργεί καλύτερα σε ομάδες των 12-16 ατόμων. Είναι το ίδιο κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Δύο εθελοντές βγαίνουν έξω από την αίθουσα. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες σχηματίζουν όρθιοι έναν κύκλο. Ο κύκλος είναι πολύ στενός, όλοι στέκονται ώμο με ώμο. Η οδηγία είναι ότι νέα άτομα μπορούν να πάρουν θέση στον κύκλο, αν παρακαλέσουν να γίνουν αποδεκτά από μία απόσταση δύο μέτρων. Αυτό, όμως, οι εθελοντές δεν το γνωρίζουν. Οι εθελοντές καλούνται τότε στην αίθουσα και τους ανατίθεται να πάρουν θέση στον κύκλο των συμμετεχόντων. Κατά πάσα πιθανότητα οι προσπάθειές τους θα αποτυγχάνουν συνέχεια, ωστόσο ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να διακόψει πολύ γρήγορα την άσκηση αλλά να περιμένει μέχρις ότου οι εθελοντές δείξουν ότι δεν γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν.

Στην αξιολόγηση συζητούνται τα αισθήματα των εθελοντών. Πως διαχειρίστηκαν την απογοήτευση ότι δεν γίνονταν αποδεκτοί στην ομάδα; Πως θα μπορούσαν να έχουν βοηθήσει τον εαυτό τους; Τα μέλη της ομάδας αποκαλύπτουν τον «κρυφό τους κανόνα». Στη συνέχεια συζητούνται οι δυνατές στρατηγικές για τη διαχείριση των συναισθημάτων στο πλαίσιο διαπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων, καθώς και η δυνατότητα για την εξοικείωση με τη συναισθηματική φόρτιση της διαπολιτισμικής επαφής («συναισθηματικοί μύες»).

Υποδείξεις:

Η επίτευξη γνήσιας συναισθηματικής ευθιξίας στο πλαίσιο του σεμιναρίου μέσω παιχνιδιών προσομοίωσης δεν πετυχαίνει πάντα. Η άσκηση αποτυγχάνει, αν τη μετατρέψει κανείς σε απλή δράση και σε αστείο. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εξασφαλίσει τη σωστή διεξαγωγή, αν επιστήσει με έμφαση την προσοχή της ομάδας στις προδιαγραφές (απορριπτική στάση, έλλειψη οπτικής επαφής και ομιλίας, οι συμμετέχοντες στέκονται πολύ κοντά ο ένας με τον άλλο κτλ.) και αν ασκεί αυστηρό έλεγχο κατά τη διάρκεια της άσκησης.

18. Κοιτάζω με ακρίβεια

Θέμα:

Συγκεκριμενοποίηση της αντίληψης

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός. Η άσκηση είναι το ίδιο κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες λαμβάνουν φωτογραφίες που απεικονίζουν ομάδες ανθρώπων, οι οποίοι ασχολούνται με κάποια καθημερινή δραστηριότητα, π.χ. κάθονται, τρώνε, τρέχουν κτλ. Τότε καλούνται να περιγράψουν τι βλέπουν στις φωτογραφίες. Ο εκπαιδευτικός γράφει όλες τις αναφορές στον πίνακα. Έπειτα εξηγεί τη διαφορά ανάμεσα στην περιγραφή και την ερμηνεία και καλεί τους συμμετέχοντες να κατηγοριοποιήσουν μόνοι τους τις αναφορές τους. Κατά κανόνα οι περισσότερες αναφορές αποκαλύπτονται ως ερμηνείες- ακόμα και αν αρχικά είχαν θεωρηθεί ως «αντικειμενικές» περιγραφές. Ένα παράδειγμα: Όσον αφορά μια φωτογραφία, όπου απεικονίζονται δύο γυναίκες που φορούν πουκάμισο και φούστα και δύο άντρες με κοστούμι και ένα φλιτζάνι στο χέρι, οι οποίοι στέκονται όρθιοι σε μία αίθουσα εξοπλισμένη με καρέκλες και τραπέζια, συνήθως αναφέρονται ερμηνείες, όπως «διάλειμμα για καφέ στην επιχείρηση» και «γραμματείς με προϊσταμένους».

Στόχος αυτής της άσκησης είναι η εξάσκηση της αντίληψης: Θα πρέπει να μάθει κανείς να αναγνωρίζει τις υποκειμενικές και πολιτισμικά διαμορφωμένες ερμηνείες του και να συνηθίσει να παράγει ως επί το πλείστον περιγραφές. Με μια συνειδητή αναλυτική διεργασία/κατανομή μαθαίνει κανείς να «βάζει φρένο» στην υπερβολικά γρήγορη αντιληπτική διαδικασία, καθώς μόνο ακριβείς περιγραφές μπορούν να μας δώσουν την πραγματική πληροφορία σχετικά με την εκάστοτε επικοινωνιακή κατάσταση. Για τον ίδιο σκοπό μπορούν οι συμμετέχοντες να κληθούν να θέσουν λεζάντες σε φωτογραφίες. Οι λεζάντες συζητούνται μετά κατά τον ίδιο τρόπο.

Αν δείξει κανείς «προκλητικές» φωτογραφίες, είναι δυνατόν να εκμειεύσει συναισθηματικά φορτισμένες ερμηνείες, π.χ. «οι γυναίκες φαίνονται αποπροσανατολισμένες» ή «πρόκειται για μία ευχάριστη συνομιλία». Έτσι, εισάγεται η τρίτη αναλυτική συνιστώσα της άσκησης, η αξιολόγηση. Με αυτόν τον τρόπο ολοκληρώνεται η γνωστή άσκηση της αντίληψης που φέρει το όνομα «Π(εριγράφω) - Ε(ρμηνεύω) - Α(ξιολογώ)» (στα Αγγλικά: “D(escribe) - I(nterprete) - E(valuate)”).

Υποδείξεις:

Εκτός από φωτογραφίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποσπάσματα από βίντεο ή ταινίες. Σημαντικό είναι να υπάρχουν σε αυτά τουλάχιστον δύο άτομα που αλληλεπιδρούν.

19. Ο αρχηγός της εκδρομής μου

Θέμα:

Συγκεκριμενοποίηση της αντίληψης, έλεγχος συναισθηματικής ευθυξίας

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, ωστόσο η άσκηση λειτουργεί καλύτερα σε ομάδες των 12-16 ατόμων. Είναι το ίδιο κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε δύο ομάδες, των εκδρομέων και των αρχηγών της εκδρομής. Οι εκδρομείς λαμβάνουν την εξής οδηγία:

«Φανταστείτε ότι ταξιδεύετε σε ένα φανταστικό ξένο πολιτισμό. Από το γραφείο ταξιδίων σας διατίθεται ένας ξεναγός, του οποίου η αποστολή είναι να σας εισάγει σε αυτόν. Ένα μεγάλο πρόβλημα συνίσταται στο γεγονός ότι δεν κατέχετε την άλλη γλώσσα και μπορείτε να επικοινωνείτε με τον αρχηγό σας μόνο με νοήματα. Επίσης, δεν μπορείτε να δείτε τίποτα, γιατί σας έχουν δέσει τα μάτια. Ο αρχηγός θα σας ενημερώσει για τα τρία χαρακτηριστικά του «πολιτισμού» του με μη λεκτικά μηνύματα».

Οι αρχηγοί σκέφτονται για το πολύ πέντε λεπτά τα τρία στοιχεία, πράγματα, τρόπους συμπεριφοράς που θέλουν να «διδάξουν» στους τουρίστες τους, καθώς και τη «μετάφρασή» τους σε μη λεκτικά μέσα.

Ο εκπαιδευτικός δένει με μαντίλια τα μάτια των «τουριστών» που κάθονται σε καρέκλες. Οι αρχηγοί επιλέγουν ο καθένας έναν «τουρίστα» και ξεκινούν να τον καθοδηγούν και να του διδάσκουν τα τρία χαρακτηριστικά της «κουλτούρας» τους (περίπου 5-10 λεπτά). Στο τέλος, οι αρχηγοί οδηγούν τους εκδρομείς ξανά στην καρέκλα τους. Μόλις καθίσουν πάλι όλοι, οι εκδρομείς μπορούν να απομακρύνουν το μαντίλι από τα μάτια τους.

Στην αξιολόγηση οι εκδρομείς παρουσιάζουν αρχικά τι τους δυσκόλεψε κατά την καθοδήγηση. Ο εκπαιδευτικός γράφει τις περιγραφές στον πίνακα. Σε ένα δεύτερο στάδιο τίθεται το ερώτημα σχετικά με τη σημασία των τριών χαρακτηριστικών: αυτά σημειώνονται σε μια δεύτερη στήλη (χαρακτηρισμοί/προσδιορισμοί Ι). Έπειτα έρχεται η σειρά των αρχηγών, οι οποίοι αποκαλύπτουν τι ακριβώς ήθελαν να διδάξουν. Αυτά καταγράφονται σε μία τρίτη στήλη (χαρακτηρισμοί/προσδιορισμοί ΙΙ). Ακολουθεί η αντιπαράθεση των χαρακτηρισμών/προσδιορισμών: Κυρίως πρέπει να τονιστούν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες προέκυψαν εσφαλμένοι χαρακτηρισμοί/προσδιορισμοί, π.χ. το «μου έβαλαν ένα κουτάλι στο στόμα» αποδόθηκε ως «έλλειψη αυτονομίας», ενώ στην πραγματικότητα αυτό που οι αρχηγοί ήθελαν να περάσουν ήταν «φιλοξενία». Έπειτα οι ρόλοι αλλάζουν, οι εκδρομείς γίνονται αρχηγοί της εκδρομής και αντίστροφα.

Υποδείξεις:

Αυτή η άσκηση παρέχει μια καλή δυνατότητα να καταδείξουμε την ανασφάλεια που δημιουργείται από ασυνήθιστες καταστάσεις, καθώς και την απόδοση λανθασμένων χαρακτηρισμών. Θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα, οι «τουρίστες» να διαχωρίζουν τις εμπειρίες του «τυφλού τους ταξιδιού» σε περιγραφές και ερμηνείες, γιατί μόνο έτσι μπορεί να προκύψει μια ακριβής αντιπαράθεση της πρωτογενούς και της ισόμορφης απόδοσης χαρακτηρισμών.

20. Διαφορετικές προοπτικές

Θέμα:

Αλλαγή προοπτικής, ενσυναίσθηση

Συμμετέχοντες:

Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ανοιχτός, ωστόσο η άσκηση λειτουργεί καλύτερα σε ομάδες των 12-16 ατόμων. Είναι το ίδιο κατάλληλη για μονοπολιτισμικές και πολυπολιτισμικές ομάδες.

Οδηγίες:

Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες των 3-4 ατόμων. Η κάθε ομάδα λαμβάνει την περιγραφή ενός φανταστικού ατόμου, η οποία έχει προετοιμαστεί από πριν και περιλαμβάνει σε κωδικοποιημένη μορφή στοιχεία σχετικά με το όνομα, την ηλικία, το επάγγελμα, την εθνικότητα, τις αγαπημένες ασχολίες, τα ενδιαφέροντα, καθώς και λοιπά βιογραφικά στοιχεία του. Έπειτα προβάλλεται ένα απόσπασμα από κάποια τηλεοπτική εκπομπή και τα μέλη της ομάδας προσπαθούν να το προσεγγίσουν και να το αντιληφθούν μέσα από τα μάτια του «ατόμου» τους. Συζητούν στην ομάδα για αυτό που παρακολούθησαν και συμφωνούν πάνω σε μια ενιαία προοπτική σχετικά με το «δικό τους» άτομο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι προοπτικές που αποτέλεσαν αντικείμενο επεξεργασίας στην ολομέλεια. Το αποφασιστικό στοιχείο δεν είναι το κατά πόσο εντοπίστηκαν οι αιτίες για τις διαφορετικές προοπτικές σε σχέση με τις υφιστάμενες πολιτισμικές διαφορές. Ο μαθησιακός στόχος συνίσταται στην ανάπτυξη της συνειδητοποίησης για τη σημασία των διαφόρων προοπτικών.

Υποδείξεις:

Η επιτυχία αυτής της άσκησης εξαρτάται από την ποιότητα του υλικού που θα εισάγει ο εκπαιδευτικός. Αυτό αφορά τόσο τα «πορτραίτα» των φανταστικών προσώπων όσο και το απόσπασμα από την τηλεόραση. Η ανάληψη μιας άλλης προοπτικής και η επακόλουθη ανάληψη του αντίστοιχου ρόλου είναι δύσκολη και συνήθως σκληρή. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να ζητήσει με έμφαση την αλλαγή προοπτικής και να επιμείνει στην πραγμάτωση των ρόλων.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία για τους εκπαιδευτικούς

- Aluffi Pentini, Anna (2005), Διαπολιτισμικό εργαστήριο. Υποδοχή, επικοινωνία και αλληλεπίδραση σε πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, μτφρ. Μ. Τζουλιάνη. Αθήνα: Ατραπός.
- Cummins, Jim (2002²), Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας, επιμ. Ε. Σκούρτου, μτφρ. Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκότοβος, Αθανάσιος (2003), Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δαμανάκης, Μιχάλης (επιμ.) (2000), Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg.
- Καψάλης, Αχιλλέας /Μπονίδης, Κυριάκος /Σιπητάνου, Αθηνά. (2000), Η εικόνα του «άλλου»/γείτονα στα βιβλία των βαλκανικών χωρών. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη 16-18 Οκτωβρίου 1998. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Κεσίδου, Αναστασία (2004), «Διαπολιτισμική εκπαίδευση: στόχοι και πρακτικές». Στο Β. Χατζηθεοδωρίδης/ Ν. Γεωργιάδης/ Π. Δεμίρογλου (επιμ.), Προγράμματα Διδασκαλίας στην εκπαίδευση των βαλκανικών χωρών, Πρακτικά του 1^{ου} Βαλκανικού Συνεδρίου της Εταιρείας Επιστημών Αγωγής Δράμας και της Βαλκανικής Εταιρείας Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης, Δράμα, 8-9 Νοεμβρίου 2002. Δράμα: Εκδόσεις ΕΤ.Ε.Α.Δ.
- Μάρκου, Γεώργιος (1996), Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-Γ.Γ.Λ.Ε.
- Μήλλας, Ηρακλής (2001), Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων. Σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα.. Αθήνα: Αλεξάνδρεια..
- Νικολάου, Γεώργιος (2005), Διαπολιτισμική διδακτική. Το νέο περιβάλλον, βασικές αρχές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γεώργιος (2000), Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Στενού, Κατερίνα (1998), Εικόνες του άλλου: η ετερότητα από τον μύθο στην προκατάληψη / μτφρ. Σ. Μπενβενίστε και Μ. Παπαδήμα. Αθήνα: Εξάντας-Εκδόσεις Unesco.
- Φραγκουδάκη, Άννα./ Δραγώνα, Θάλεια. (επιμ.) (1997), «Τι είν' η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια..